

klein Suid-Afrikaanse diplomatieke korps raak in die knel omdat dit blyk ons land lewer in die geheim wapens aan beide botsende partye. Terwyl Ruben agter die kap van die byl probeer kom, is daar etlike ander figure betrokke, dikwels onder vals voorwendsels. Dit lei tot 'n toename in krisis.

Uiteindelik word die tempo soos in 'n Amerikaanse aksiefilm tot die hoogste toere opgestoot. In Lomé word daar met 'n Landrover dwarsdeur 'n motorhuisdeur gejaag en lê lyke oral in die strate rond. Johan Castelyn ontpop as 'n James Bond en onderneem 'n gewaagde ontsnappingstog met 'n voertuig vol besonder bedeelde meisies in swemklere saam met sy oorgewig, irriterende vroulike ambassadeur. Selfs die toertjie van 'n ontsnappingsvoertuig wat teen volle vaart die ruim van 'n bewegende vragvliegtuig binnejaag word 'n mens nie bespaar nie.

Daar is ook werklik verrassende tonele soos dié waar 'n bedelaar sonder bene boodskapper word. Hierteenoor herinner die toevallige manier waarop ons knap (swart) vroulike ambassadeur in die Ivoorkus ná haar ontvoering gered word aan 'n Enid Blyton-oplossing.

Net soos in *Die ambassadeur* blyk ons diplomate behoorlik viriel, iets wat hartsogtelik beantwoord word vanuit die Lae Lande. Moet die leser hieruit 'n besonder positiewe profesie oor kulturele en ander uitwisseling aflei? 'n Mooi humoristiese toevoeging is die episode waarin 'n onervare jong diplomaat uit die Koue Bokkeveld eers 'n Amerikaanse lugwaardin laat rondskarrel met sy ongewone versoek om brandewyn en Coke om haar daarna onder die invloed verkeerd te lees en hom 'n klag van seksuele teistering op die hals haal!

Die blou van ons hemel is 'n roman wat wel 'n "literaire thriller" in die ware sin kon gewees het, maar tog nie hierdie peil bereik nie. Dit is nogtans aangename en spannende

leesstof en 'n mens hoop die skrywer sal dit nie by hierdie eerste poging laat nie.

Wium van Zyl

Universiteit van Wes-Kaapland, Bellville

Die boek van toeval en toeverlaat.

Ingrid Winterbach. Kaapstad:

Human & Rousseau, 2006. 336 pp.

ISBN: 978-0-7981-4728-6.

Ingrid Winterbach se jongste roman is, soos die titel aandui, 'n boek van toeval en toeverlaat; meer nog is dit 'n boek van verlies. Die tema van verlies word alreeds vroeg sentraal gestel, met die skielike dood van die hoofkarakter, Helena Verbloem, se werkgewer (dus: lewensverlies), en met die verlies van Helena se kosbare skulpe, gesteel deur 'n dief wat terselfdertyd haar tapyt met urine en ontlasting bevuil het. Hierdie twee gebeurtenisse dien as katalisators vir 'n diepsinnige ondersoek na die mens en sy plek in die kosmos.

Die skulpe in die roman is simbole van skoonheid en sinvolheid; soos Helena dit stel: "Hulle skoonheid het my vertrou in die skepping herstel" (80). Die verlies van die skulpe dui dus op die verlies van skoonheid en van sin, en moontlik ook van magdelike onskuld. Maar agter die verlies van die skulpe lê 'n reeks ander verliese verskuil. Helena erken dan ook: "Die verlies van my skulpe is 'n voorwendsel, [...] 'n poging van die geslepe psige om die vroeër, pynlike verliese te verdoesel" (157).

Verliese en pynlike herinneringe wat sy aanvanklik, getrou aan haar van, "verbloem", word in die verloop van die verhaal gekonfronteer en deurgewerk: onder andere die verlies van haar oorlede ma en suster (elk met 'n eie geskiedenis van pynlike verlies), die verlies van haar man, die herinnering aan haar verhouding met Abel Sonnekus,

die aartsegois met die misleidende naam, en aan Martinus Maritz, die belowende jong digter wie se belofte nooit tot vervulling gekom het nie.

Die soektog na die gesteelde skulpe verloop met allerlei wendinge en verrassings, wat verband hou met die tema van toeval. Die geskiedenis van die mens, en op makroskaal, van die kosmos, is deurtrek van toevallighede wat die menslike begripsvermoë telkens verbyster. Die narratief van die roman is dan ook gevul met toevallighede, onverwagse wendinge en onsekerhede. Inderdaad, die leser, in die woorde van die ou Nederlandse gesang, "ziet dwaallicht vaak voor starren aan".

Helena werk as assistent van Theo Verwey aan die optekening van die geskiedenis en betekenis van allerlei Afrikaanse woorde, dikwels dié wat vergete geraak het. Theo is vir haar 'n aantreklike en begeerlike man; maar hy is met 'n beeldskone vrou getroud en vir Helena lyk haar kanse op erotiese sukses skraal. Wanneer Theo sterf, skemer ander waarhede egter deur, van geheime homoseksuele verhoudings en intriges. Dit is nie die enigste voorbeeld van mense wat 'n front voorhou en die donker kante van hul psiges verbloem nie – 'n opvallende voorbeeld is die onpeilbare Jaykee wat aanbied om te help met die soektog na die skulpe maar geen wesenlike hulp aanbied nie. "Hy lei 'n dubbele lewe. Hier duik die moontlikheid van dokter Jekyll en meneer Hyde weer op" (240). Stevenson se Jekyll en Hyde is in die roman nie net op Jaykee van toepassing nie, maar op die menslike natuur in die algemeen.

In hierdie romanwêreld van onkunde, onbegrip, toeval en verlies – waarin is die toeverlaat van die titel dan geleë? Dit kom onder andere na vore in die slot van die verhaal waarin 'n aantal troosryke ontwikkelinge plaasvind. Freek van As, 'n diaboliese, siniese man wat haar telkens telefonies treiter, se "stem verdwyn asof dit in 'n dun, swart ton-

nel weggesuig raak" (304). Hy is iemand wat hom afkeer van alle genade en deernis, hy is afskuwelik en koud (303), 'n regte figuur uit Dante se hel van ys. Wanneer hy uit Helena se lewe verdwyn, kan sy van die koue in haar eie hart ontslae raak. Sy wend haar nou tot haar kind en haar minnaar, vir wie sy gruwelik afgeskeep het in haar obsessie met verlies. 'n Verdere positiewe ontwikkeling aan die einde is die verskyning van haar broer, vir wie sy jare lank nie gesien het nie, en wat nou in 'n mate vir die verlies van haar suster vergoed. Die belangrikheid van menslike verhoudings dring opnuut tot haar deur – 'n waarheid wat deurgaans geblyk het in die ondersteuning van haar troue vriendin Sof Benade, wie se naam en van suggereer dat wysheid en genade in haar beliggaam is.

Maar bowenal word die kuns as toeverlaat gesien. Die roman is deurweef met verwysings na ander literêre werke. Die belangrikste is Nabokov se *Lolita*, J. M. Coetzee se *Age of Iron*, Tom Stoppard se *Rosencrantz and Guildenstern are dead* en Don DeLillo se roman *Cosmopolis*; ook die werk van die Markies de Sade en van die reeds genoemde Dante. Miskien die sterkste aanwesigheid is dié van James Joyce, wat in sy onuitputlike *Ulysses* en *Finnegan's Wake* "enigiets waarop sy reuse-verbeelding beslag kan lê", ingesit het (185). Hierdie skrywers, saam met die komponiste na wie se musiek sy en haar werkgewer luister, is haar geesgenote en rolmodelle, haar wesenlike toeverlaat. Te midde van al die tekens van verlies rondom haar, trotseer hulle werke die verganklikheid; te midde van toeval en onheil bied hulle skoonheid en sin.

Wanneer Helena dan ten slotte besluit om 'n roman te skryf, is dit die mees positiewe ontwikkeling in die verhaal. Daarmee neem sy die waagstuk om haar stem te voeg by die stemme van die grotes. Indirek is die besluit van Helena ook die besluit van Ingrid Winterbach, wat 'n roman geskryf het

wat op sy eie manier 'n toeverlaat is. Op 'n paradoksale wyse bly die skulpe en alles anders wat in die verhaal verlore gaan, juis in die verhaal behoue; in die storie wat handel oor verloregegaande Afrikaanse woorde en die verlies van die status van Afrikaans, word Afrikaans juis bevorder en bewaar. *Die boek van toeval en toeverlaat* bied nie net getuënis van aflegging en verlies nie, maar ook van kreatiewe krag. Dit is 'n kosbare toevoeging tot Ingrid Winterbach se toeneemend indrukwekkende oeuvre.

Chris van der Merwe

Universiteit van Kaapstad, Kaapstad

Bessie Head: Thunder Behind Her Ears.

Gillian Stead Eilersen. Johannesburg: Wits University Press, 2007 [1995]. ISBN: 978-1-86814-446-4.

Bessie Head (1937–1986), skrywer en literêre aktivis, behoort vandag bestudeer te word, as ons ons veelvuldige soeke na en die diskoers oor identiteit en nasieskap in Afrika in ag neem. Head se lewe en werke fokus juis die aandag op rasseverhoudinge en -vooroordele wat veral samelewings in suider-Afrika deurspek en beduiwel. Dit is dan goed dat 'n nuwe uitgawe van *Bessie Head: Thunder Behind Her Hears* onlangs uitgereik is.

Die biograaf Gillian Stead Eilersen begin haar weergawe van Head se lewe en werk deur te sê dat "Bessie Amelia Head seemed singularly alone in the world" – wat myns insiens kode is vir "sy het 'n gemarginaliseerde gelewe gelei". En Eilersen se voorlaaste hoofstuk eindig met die stelling: "In actual fact *A Bewitched Crossroad* becomes Bessie Head's final tribute to the Ordinary Man; her final condemnation of the power people." Hierdie sinne vervat die lewe en werk van die Bessie Head, 'n vrye dog eensame mens

wat haar lewe lank gestry her teen mag en magtiges wie haar en gewone mense met kleur en klas en etnisiteit ingekerker het.

Die lewe van Head was een van stryd, wil Eilersen sê, om uit die tronke van eensaamheid en sosiale omskrywing te breek. Sy wou self-definisie, gebalanseerheid en harmonie verkry. Dit kon sy slegs deur haar skryfwerk doen.

Eilersen se biografie is eerstens in 1995 gelyktydig deur Heinemann, James Currey, en David Philip uitgegee. In hierdie tweede uitgawe blyk dit dat slegs die teksuitleg en ontwerp verander is, met foto's, van hulle vir die eerste keer gepubliseer, in die middel van die boek saamgevat eerder as deur die teks versprei. Die uitgewers het ook ontslae geraak van daardie verleentheid van 'n hoofstuktitel "Ohio, 1977" en dit gekorrigeer tot "Iowa, 1977", na die Amerikaanse staat waar Head 'n internasionale "writing Programme" as skrywersgenoot bygewoon het.

Eilersen vertel Head se storie kronologies, met bogenoemde temas in elke tydvak aangespreek. Dit doen die skrywer in 'n aangename styl en met teks wat rommel met die basuin van Bessie se stem. Hierdie teenwoordigheid is dwingend soos die donder wat sy altoos agter haar ore wou hê wanneer sy sou skryf. En hierdie "lewend" stem spreek tot ons danksy die hope intens persoonlike briewe wat sy nagelaat het. As sulks is dit moeilik om Eilersen's se vrye "indirekte" diskoers vas te vat, behalwe dat sy Head se storie met empatie hanteer en dikwels met haar subjek saamstem – en dit is goed so. Ook is Head se lewe nie eiesinnig nie en stort sy haar diepste in haar skrywe uit, soos Eilersen uitwys in haar intra-tekstuele "resensies".

Bessie Head is in Natal in 1937 gebore. Haar kinderdae was relatief normaal en armoedig; haar kleurlingheid is getoets midde oorwegend Zoeloe, Engelse en Indiër gemeenskappe; en haar opgroeiende is omgeef met 'n sen-